

Δυσκολίες σύνταξης περίληψης και αξιοποίηση της ψηφιακής πλατφόρμας σε συνδυασμό με τον φάκελο του μαθητή

Η περίληψη και οι ερωτήσεις κατανόησης του περιεχομένου ενός αρχικού κειμένου (*άρθρο, δοκίμιο, επιφυλλίδα, λογοτεχνικό*) αποτελεί εδώ και πολλά χρόνια (από το 2000) μία από τις βασικές δραστηριότητες στις οποίες καλούνται να ανταποκριθούν οι μαθητές/τριες στην εξέταση του μαθήματος Νεοελληνική γλώσσα. Σύμφωνα με τους ειδικούς, η πύκνωση ενός κειμένου και οι εύστοχες απαντήσεις σε ερωτήσεις κατανόησης του περιεχομένου προϋποθέτουν την ταυτόχρονη ενεργοποίηση ποικίλων γλωσσικογνωστικών ικανοτήτων όπως:

- ικανότητα γλωσσικής επεξεργασίας του κειμένου με σκοπό την γλωσσική αποκωδικοποίηση των πολλών αφηρημένων εννοιών που εμπεριέχονται στο αρχικό κείμενο,
- αφαιρετική ικανότητα με σκοπό τη διάκριση των κύριων από τις δευτερεύουσες πληροφορίες,
- ικανότητα αποδόμησης του κειμένου με σκοπό τον εντοπισμό των θεματικών ενοτήτων και του θεματικού κέντρου
- και –τέλος-ευχέρεια ανασύστασης ενός νέου κειμένου, το οποίο πρέπει να διαθέτει πληρότητα περιεχομένου, συνεκτικότητα και επιλογή των κατάλληλων γλωσσικών μετασχηματισμών πύκνωσης και παράφρασης καθώς και τη χρήση των κατάλληλων γλωσσικών δεικτών συνοχής.

Νομίζω ότι όλοι συμφωνούμε πως πρόκειται για μια δύσκολη και απαιτητική διανοητική διαδικασία, η οποία απαιτεί χρόνο, κόπο, διδακτική μέθοδο και πολλή πρακτική εξάσκηση. «Η ικανότητα του μαθητή να διαβάζει, να κατανοεί και να συνθέτει κείμενα διαφορετικού είδους, η έννοια δηλαδή του εγγραμματισμού, στη σχολική κοινότητα δεν έχει κατακτηθεί από την πλειονότητα των παιδιών», επισημαίνουν αρκετοί καθηγητές Πανεπιστημίου. *«Αυτό δεν είναι μόνο απόρροια του δύσκολου λεξιλογίου, αλλά και της εσωτερικής δομής και διάρθρωσης του κειμένου. Όσο απομακρυνόμαστε από τον αφηγηματικό λόγο και εισάγεται στα σχολικά εγχειρίδια ο επιστημονικός, έστω απλοποιημένος, τόσο δυσχεραίνει η προσπάθεια κατανόησης. Τα παιδιά μας δεν υστερούν σε νοημοσύνη. Ορισμένες φορές όμως καλούνται να διαχειριστούν «όλη», που είναι δύσκολη για τον μέσο μαθητή, ενώ ο διαθέσιμος χρόνος αποτελεί πλέον αγαθό σε ανεπάρκεια»,* διατείνονται οι ειδικοί. (Τα παιδιά μελετούν αλλά δεν κατανοούν, Β. Χρυσοστομίδου, από την ιστοσελίδα της εφ. Η Καθημερινή, 23.02.2013)

Για όλους αυτούς τους λόγους απαιτείται κόπος και χρόνος. Ως προς τη μέθοδο, στα σχολικά βιβλία (Έκφραση-Έκθεση τ. Β, στην ενότητα Σημειώσεις περίληψη) προτείνεται το διαδικαστικό μοντέλο σύνταξης περίληψης. Επίσης, στην ιστοσελίδα του υπουργείου <http://www.study4exams.gr/>, όπου παρουσιάζονται κριτήρια απαντημένα με βάση τη διδασκόμενη θεωρία, διαβάζουμε τις εξής οδηγίες που ανταποκρίνονται στο **διαδικαστικό μοντέλο σύνταξης περίληψης**:

Βήμα 1ο : Εξετάζουμε τον τίτλο του κειμένου, το είδος του, τον χρόνο και το μέσο δημοσίευσής του καθώς και την ιδιότητα του συγγραφέα.

Βήμα 2ο: Διαβάζουμε προσεκτικά το κείμενο με στόχο τη συνολική κατανόηση και σημειώνουμε πιθανές άγνωστες λέξεις. Διερευνούμε το βασικό θέμα του, το πρόβλημα που θέτει ο συγγραφέας και τη θέση που παίρνει σε σχέση με αυτό.

Βήμα 3ο: Διαβάζουμε ξανά το κείμενο, αυτή τη φορά ανά παράγραφο, επισημαίνουμε τις βασικές ιδέες του κειμένου και στη συνέχεια τις παραφράζουμε και τις πυκνώνουμε.

Βήμα 4ο: Εξετάζουμε την οργάνωση του ευρύτερου κειμένου, τη συλλογιστική πορεία και τις ενέργειες του συγγραφέα. Εντοπίζουμε τους τρόπους ανάπτυξης των παραγράφων και τους δείκτες συνοχής.

Βήμα 5ο: Γράφουμε την περίληψη.

Ωστόσο, ενώ υπάρχουν ενδεικτικές περιλήψεις (που έχουν προκύψει από τα προτεινόμενα στάδια εργασίας), **απουσιάζουν οι συγκεκριμένες τεχνικές που θα βοηθήσουν πρακτικά τον/ην μαθητή/τρια να κατανοήσει:**

Στο 2ο βήμα: Πώς θα εντοπίζει το βασικό θέμα του κειμένου, αφού δεν διδάσκονται οι έννοιες; Πώς θα αντιλαμβάνεται ο μαθητής στην πρώτη ανάγνωση τη θέση που παίρνει ο συγγραφέας (ούτε οι επαρκείς αναγνώστες μπορούν να ανταποκριθούν άμεσα σε κάτι ανάλογο και-κυρίως- σε κείμενα από τα οποία λείπουν αποσπάσματα ή είναι διασκευασμένα για τις ανάγκες της εξέτασης)

Στο 3ο βήμα: Πώς θα αναγνωρίζει ποιες είναι οι βασικές ιδέες σε κάθε παράγραφο του κειμένου; Ποιες είναι οι περιβόητες «λέξεις-κλειδιά»; Πώς θα αντιμετωπίζει τις μακροσκελείς παραγράφους; Πώς θα αντιμετωπίζει τις αφηγηματικές παραγράφους;

Στο 4ο βήμα: Πώς θα αναγνωρίζει τους τρόπους ανάπτυξης της παραγράφου; Πώς θα αναγνωρίζει τους τρόπους συνοχής; Πώς θα αντιδρά σε περίπτωση συνειρμικής/χαλαρής οργάνωσης των λογοτεχνικών κειμένων;

Στο 5ο βήμα: Πώς θα επιλέγει την κατάλληλη εισαγωγική φράση της περίληψης; Πώς θα αναγνωρίζει τον αριθμό των θεματικών ενοτήτων; Έχει διδαχθεί για το θεματικό κέντρο του κειμένου; Πώς θα επιλέγει το κατάλληλο ρήμα αναφοράς ανάλογα με το είδος της πληροφορίας; Σε ποιες περιπτώσεις είναι χρήσιμη η αξιοποίηση τέτοιων ρημάτων, πότε πρέπει και πώς μπορούν να αποφεύγονται; Ποιες είναι οι τεχνικές πύκνωσης και παράφρασης;

Στα σχολικά βιβλία δεν γίνεται αναφορά σε αυτά τα θέματα. Οι δυσκολίες που συναντούσαν οι μαθητές μου και η επιθυμία μου να ανταποκριθώ στις απαιτήσεις της διδασκαλίας της περίληψης ήταν το κίνητρο που με ώθησε να αξιοποιήσω τη διδασκόμενη θεωρία για τα κείμενα πειθούς (**θέμα, περιεχόμενο, γλώσσα, οργάνωση των κειμένων πειθούς**) με τέτοιο τρόπο, ώστε να κατανοήσουν οι μαθητές ότι:

α) όσα διδάσκονται για τη σημασία των λέξεων, τους τρόπους οργάνωσης της παραγράφου καθώς και την οργάνωση του κειμένου αξιοποιούνται για την κατανόηση του περιεχομένου των κειμένων που δίνονται για περίληψη.

β) όσα διδάσκονται στη Β΄ λυκείου, στην ενότητα Σημειώσεις-περίληψη, αξιοποιούνται πρακτικά τόσο στο προσυγγραφικό όσο και στο συγγραφικό στάδιο σύνταξης της περίληψης

Στην ενότητα αυτή, λοιπόν, αξιοποιούμε τη διδασκόμενη θεωρία για τα κείμενα πειθούς και τα κείμενα που προσεγγίζουν τη λογοτεχνία και προσθέτουμε τις πληροφορίες που απουσιάζουν από τα σχολικά εγχειρίδια, για να διδάξουμε με άμεσο τρόπο την κατανόηση των κειμένων και τη σύνταξη περιληπτικού κειμένου. Γι' αυτό το βιβλίο οργανώνεται σε **3 κεφάλαια:**

A. Στο πρώτο μέρος (Εισαγωγή) αναδεικνύεται η σχέση του αρχικού κειμένου με την περίληψη και η αναγκαιότητα των επιμέρους φάσεων εργασίας για τη διασφάλιση των θετικών στοιχείων με τα οποία αξιολογείται η περίληψη.

B. Στο δεύτερο μέρος (Στάδια συγγραφικής διαδικασίας) παρουσιάζονται αναλυτικά με γραφήματα και παραδείγματα οι επιμέρους φάσεις εργασίας.

1η Αδιάκοπη ανάγνωση-πώς εντοπίζω το θέμα του κειμένου

2.Εργάζομαι κατά παράγραφο: Πώς κρατάω σημειώσεις-κάνω διάγραμμα

3.Γράφω την περίληψη: Γλωσσικοί μετασχηματισμοί

Γ. Στο τρίτο μέρος (Παραδείγματα από τις Πανελλήνιες εξετάσεις) οι μαθητές έχουν την ευκαιρία να παρατηρήσουν πολλά γραφήματα παραδειγμάτων με πολλές περιπτώσεις δυσκολιών, ώστε να συνειδητοποιήσουν γιατί είναι αναγκαία η απόκτηση γνώσεων για τα στοιχεία του αρχικού κειμένου και η διαρκής προσπάθεια για διεύρυνση των γνώσεών τους αναφορικά με τον άνθρωπο και τη σύγχρονη εποχή προκειμένου να κατανοούν το αρχικό κείμενο.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Οι μαθητές, με την άμεση και κειμενοκεντρική διδασκαλία, συνειδητοποιούν την άμεση σχέση της διδασκόμενης θεωρίας για την κατανόηση του αρχικού κειμένου και την αποτελεσματική πύκνωσή του. Συγκεκριμένα αντιλαμβάνονται βιωματικά ότι

- διδάσκονται τους τρόπους οργάνωσης της παραγράφου (και κυρίως τον συνδυασμό μεθόδων) **για να αναγνωρίζουν το είδος των πληροφοριών** και να επισημαίνουν τις κύριες πληροφορίες κάθε παραγράφου,

- διδάσκονται τους τρόπους συνοχής **για να αναγνωρίζουν τις λογικές σχέσεις** των πληροφοριών μέσα στην παράγραφο και ανάμεσα στις παραγράφους,
- διδάσκονται την οργάνωση των κειμένων **για να αναγνωρίζουν αν έχουν μία ή περισσότερες θεματικές ενότητες,**
- διδάσκονται σημειώσεις και διάγραμμα του κειμένου **για να αποδοθούν το αρχικό κείμενο**
- διδάσκονται τη σημασία και τον σχηματισμό των λέξεων, τη δομή της περιόδου, την ενεργητική και παθητική σύνταξη καθώς και τα είδη των δευτερευουσών προτάσεων **για να κατανοούν και να παραφράζουν τις πληροφορίες του αρχικού κειμένου.**
- Διδάσκονται **το διαδικαστικό μοντέλο σύνταξης περίληψης** για να ακολουθούν επιμέρους φάσεις εργασίας διότι μόνο με αυτόν τον τρόπο η περίληψη θα διαθέτει τα θετικά χαρακτηριστικά με τα οποία αξιολογείται (ως προς το περιεχόμενο, τη δομή, τη συνεκτικότητα και την έκφραση).

Πώς μπορούμε να αξιοποιήσουμε την ψηφιακή πλατφόρμα σε συνδυασμό με το βιβλίο του μαθητή

Από όσα προαναφέρθηκαν, γίνεται κατανοητό ότι για να αρχίσει η διδασκαλία της περίληψης πρέπει να προετοιμάσουμε το έδαφος ώστε να οικοδομήσουμε τη νέα γνώση αξιοποιώντας στοιχεία που ήδη γνωρίζουν οι μαθητές. Με αυτό το σκεπτικό προτείνουμε τα εξής:

1. Πρώτα να διδάξουμε τις διαφορές των κειμένων πειθούς (θέμα και περιεχόμενο, οργάνωση, γλώσσα) από τα περιγραφικά και αφηγηματικά κείμενα (φάκελος του μαθητή) ώστε να αναδειχθούν μέσω της σύγκρισης οι δυσκολίες κατανόησης των επιχειρηματολογικών κειμένων. Έτσι κάνουμε και επανάληψη των βασικών εκφραστικών τρόπων (περιγραφικός, αφηγηματικός, αποφαντικός) που έχουν διδαχθεί οι μαθητές τόσο στο γυμνάσιο όσο και στην α και β λυκείου.
2. Στη συνέχεια **πρέπει να αναφερθούμε στα θέματα/ αφηρημένες έννοιες** των κειμένων πειθούς (φάκελος του μαθητή), ώστε οι μαθητές να συνειδητοποιήσουν ότι διδάσκονται το ειδικό και λόγιο λεξιλόγιο επειδή έτσι διατυπώνονται **οι επιστημονικές και αφηρημένες έννοιες των κοινωνικών επιστημών στις οποίες αναφέρονται τα κείμενα.** Οι μαθητές δεν έχουν γλωσσικό πρόβλημα, έχουν γνωσιακό πρόβλημα διότι δεν μελετούν τα μαθήματα γενικής παιδείας με αποτέλεσμα να αγνοούν θέματα κοινωνικά, επιστημονικά, γλωσσικά, εκπαιδευτικά, πολιτικά κ.λπ. (φάκελος του μαθητή, Θεματικοί τομείς). Σκοπός, επίσης, είναι να κατανοήσουν ότι στα εννοιολογικά λεξικά περιέχονται όλες οι πληροφορίες για μια έννοια είτε επιγραμματικά είτε ανεπτυγμένες σε παραγράφους. Αξιοποιούμε σε παράδειγμα και άσκηση την έννοια «διάλογος» που είναι θέμα/έννοια της α λυκείου, επομένως οικεία στους/στις μαθητές/τριες όλων των τάξεων. Αναγνωρίζουν έτσι οι μαθητές την αναγκαιότητα εξοικείωσης με το λεξιλόγιο του αρχικού κειμένου και μελετούν την ενότητα «η σημασία των λέξεων-κατανοώ και αναδιατυπώνω στην ψηφιακή πλατφόρμα.
3. Στο τρίτο μάθημα με το κείμενο «Διάλογος και ομαδικές δραστηριότητες» βοηθούμε τους/τις μαθητές/τριες να αντιληφθούν ότι το περιεχόμενο του αρχικού κειμένου αναφέρεται **σε ορισμένες μόνο πληροφορίες της έννοιας.** Έτσι, αντιλαμβάνονται τη σχέση των τρόπων ανάπτυξης της παραγράφου με την αναγνώριση του είδους των πληροφοριών, δηλ. του περιεχομένου ενός κειμένου. Μελετούν στο σπίτι τη σχετική θεωρία για την παράγραφο στην ψηφιακή πλατφόρμα και –συγκεκριμένα- την αιτιολόγηση, τα επιχειρήματα και τα παραδείγματα.
4. Σε αυτό το σημείο μπορούμε να διδάξουμε την περίληψη δίνοντας έμφαση στις δύο πρώτες ενέργειες.

Η ψηφιακή πλατφόρμα αξιοποιείται σε κάθε περίπτωση από τον διδάσκοντα κατά τη διδασκαλία και από τον μαθητή κατά την εκπόνηση των εργασιών του στο σπίτι. Έτσι, επιτυγχάνονται δύο στόχοι: η διδασκαλία γίνεται άμεση, ενδιαφέρουσα, κινείται σ' ένα διδακτικό πλαίσιο φθίνουσας καθοδήγησης και ο μαθητής μπορεί να συμβουλευτεί στο σπίτι (αλλά και στο σχολείο) τα γραφήματα και τα παραδείγματα κάθε φορά που αντιμετωπίζει πρόβλημα σε κάποια φάση εργασίας. Η ενεργητική και διερευνητική μάθηση γίνεται πράξη, ο μαθητής συμμετέχει ενεργά, η διδασκαλία μπορεί να διαφοροποιείται ανάλογα με το επίπεδο της τάξης...

«Ακούω και ξεχνάω, βλέπω και θυμάμαι, κάνω και καταλαβαίνω»